

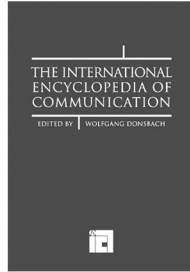

دانشنامهٔ بین‌المللی ارتباطات
(فلسفه ارتباطات)

این اثر ترجمه‌ای است از:

The international encyclopedia of communication

Edited by.: Wolfgang Donsbach (International Communication Association (ICA),, 2008)

عنوان و نام پدیدآور	: دانشنامه بین‌المللی ارتباطات: فلسفه ارتباطات/ (ویراستار) ولفگانگ دونزباخ؛ ترجمه‌ی احسان شاه‌قاسمی؛ سرویراستار فارسی: حسن بشیر.
مشخصات نشر	: قم: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب، ۱۴۰۲
مشخصات ظاهری	: ۱۱ ج.: (ج ۱: ۵۴۶ ص)
فروست	: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب؛ ۲۳۷
شابک	: ج ۱: ۳- ۲۰- ۷۹۶۷- ۶۲۲- ۹۷۸ دوره: ۷- ۲۲- ۷۹۶۷- ۶۲۲- ۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا.
یادداشت	: عنوان اصلی:
	The International Encyclopedia of Communication 2008.
مندرجات	: ج ۱. فلسفه ارتباطات. - ج ۲. ارتباطات بین‌الملل. - ج ۳. ارتباطات سازمانی. - ج ۴. ارتباطات توسعه و روشد. - ج ۵. ارتباطات و فناوری. - ج ۶. ارتباطات راهبردی
موضوع	: ارتباط -- دایره‌المعارف‌ها
موضوع	: Communication -- Encyclopedias
شناسه افزوده	: دونزباخ، ولفگانگ، ۱۹۴۹ - م، ویراستار
شناسه افزوده	: Donsbach, Wolfgang
شناسه افزوده	: شاه‌قاسمی، احسان، ۱۳۵۷ -، مترجم.
شناسه افزوده	: بشیر، حسن، ۱۳۳۳ - . سرویراستار.
شناسه افزوده	: دانشگاه ادیان و مذاهب؛ معاونت پژوهشی.
رده بندی کنگره	: P ۸۷/۵ /د۲
رده بندی دیویی	: ۳۰۲/۲۰۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۱۱۹۶۴۵

دانشنامهٔ بین‌المللی ارتباطات

(فلسفه ارتباطات)

جلد اول

ولفگانگ دونزباخ

ترجمه: احسان شاه‌قاسمی
سرور استار فارسی: حسن بشیر

آشارت انرکاه اویان نرهب

معاونت پژوهش

۱۴۰۲

قم، پردیسان، روبه‌روی مسجد امام صادق (علیه‌السلام)، دانشگاه ادیان و مذاهب.
تلفن: ۱۳-۰۲۵-۳۲۸۰۲۶۱۰ ، ۰۲۵-۳۲۸۰۳۱۷۱ ، ۰۲۵-۳۲۸۰۶۶۵۲
تلفکس مرکز پخش و فروش: ۰۲۵-۳۲۸۰۶۶۵۲
فروشگاه اینترنتی:

@Libadyan

www.Adyanpub.com

دانشنامه بین‌المللی ارتباطات (جلد اول)

(فلسفه ارتباطات)

- ویراستار: ولفگانگ دونزباخ
- مترجم: دکتر احسان شاه‌قاسمی
- سرویراستار فارسی: دکتر حسن بشیر
- ناشر: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب
- نوبت چاپ: اول، بهار ۱۴۰۲
- طراح: مهدی محمدی شجاعی، شهرام بردبار
- چاپ: موسسه بوستان کتاب
- شمارگان: ۵۰۰ نسخه
- مرجع قیمت: وب‌سایت رسمی انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب
- شابک جلد: ۳-۲۰-۷۹۶۷-۶۲۲-۹۷۸ دوره: ۷-۲۲-۷۹۶۷-۶۲۲-۹۷۸

(کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است)

تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه (از قبیل چاپ، فتوکپی، الکترونیکی، صوت و تصویر) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع و پیگرد قانونی دارد.

فهرست مطالب

مقدمه سرویراستار فارسی	نه
۱. زیباشناسی / پل مساریس	۱
۲. بارت، رولان / جی دیوید بولتر	۱۱
۳. علم شناختی / جرمی ان. بیلنسون و جسی فاکس	۱۷
۴. ارتباطات: تعریف‌ها و مفهوم‌ها / پل کوبلی	۲۷
۵. ارتباطات: تاریخچه ایده / جان دورهام پیترز	۴۱
۶. نظریه و فلسفه ارتباطات / کلاوس برون جنسن	۵۳
۷. ارتباط‌شناسی / ریچارد لئو لنینگن	۸۱
۸. برساخت‌گرایی / توماس آر. لیندلاف	۸۹
۹. عقلانیت‌گرایی انتقادی / جیمز ای. اندرسون	۱۰۵
۱۰. نظریه انتقادی / گراهام مرداک	۱۱۹
۱۱. نظریه کاشت / مایکل مورگان	۱۳۵
۱۲. مطالعات فرهنگی / لارنس گراسبرگ	۱۴۵
۱۳. فرهنگ: تعریف‌ها و مفهوم‌ها / پل کوبلی	۱۵۹
۱۴. علم سایبرنتیک / کلاوس کریپندورف	۱۷۳

۱۵. قیاس در برابر استقرا در برابر استنباط فرضی / کلاوس برون جنسن ۱۹۳
۱۶. گفتمان / پل کوبلی ۲۰۳
۱۷. پژوهش امیک در برابر اتیک / توماس آر. لیندلاف ۲۱۳
۱۸. داستان / مری - لورا رایان ۲۱۹
۱۹. تحلیل کارکردی / مایکل کونزیک ۲۲۹
۲۰. ژانر / پل کوبلی ۲۳۹
۲۱. هابرماس، یورگن / هارتموت وسلر ۲۴۹
۲۲. تأویل‌شناسی (هرمنوتیکس) / جان دورهام پیترز و ساموئل مک‌کورمک ۲۵۵
۲۳. علم ایده‌نگار در برابر علم قانون‌نگار / توماس آر. لیندلاف ۲۶۵
۲۴. اطلاعات / کلاوس کرپیندورف ۲۷۵
۲۵. علم اطلاعات / پیتر اینگورسن ۲۹۱
۲۶. اینیس، هارولد / منوهم بلوندهایم ۲۹۷
۲۷. تعامل / دبلیو. راسل نیومان ۳۰۳
۲۸. تعاملی بودن، مفهوم / دبلیو. راسل نیومان ۳۱۱
۲۹. بینا-رسانگی / کلاوس برون جنسن ۳۲۱
۳۰. علایق معرفتی / هارتموت وسلر ۳۲۷
۳۱. لاسول، هارولد دی. / هانو هارت ۳۳۱
۳۲. لازارسفلد، پل اف. / هانو هارت ۳۳۵
۳۳. زبان‌شناسی / نائومی اس. بارون ۳۳۹
۳۴. لیپمن، والتر / هانو هارت ۳۴۹
۳۵. مک‌لوهان، مارشال / جاشوا میروویتز ۳۵۳
۳۶. معنا / کلاوس برون جنسن ۳۵۹
۳۷. رسانه / کلاوس برون جنسن ۳۶۹
۳۸. نظریه رسانه / جاشوا میروویتز ۳۸۳
۳۹. وجه انتقال و چندوجهی بودن / کلاوس برون جنسن ۳۹۷
۴۰. مدل‌های ارتباطات / دنیس مک‌کوئیل ۴۰۳

فهرست مطالب / هفت

۴۱. عینیت در علم / جیمز ای. اندرسون ۴۱۷
۴۲. پارادایم / جیمز ای. اندرسون ۴۲۷
۴۳. پدیدارشناسی / ریچارد لئو لنینگن ۴۳۳
۴۴. نظریهٔ پسااستعماری / شنتی کومار ۴۳۹
۴۵. پسامدرنیسم و ارتباطات / جی دیوید بولتر ۴۴۵
۴۶. عمل‌گرایی (پراگماتیسم) / پیتر سیمونسون ۴۵۱
۴۷. روان‌شناسی در فرایندهای ارتباطی / جرمی ان. بیلنسون و نیک یی ۴۵۷
۴۸. اصالت و واقعیت (رنالیسم) / کلاوس برون جنسن ۴۷۱
۴۹. اصلاح و بهبود / جی دیوید بولتر ۴۷۵
۵۰. نشانه‌شناسی / کلاوس برون جنسن ۴۸۱
۵۱. ساختارگرایی / کلاوس برون جنسن ۴۹۳
۵۲. تعامل نمادین / کنت سنداستورم ۵۰۳
۵۳. نظریهٔ نظام‌ها / کلاوس کریپندورف ۵۱۹
۵۴. متن و بینامتنیت / کلاوس برون جنسن ۵۲۷
۵۵. تفهم در برابر تبیین / توماس آر. لیندلاف ۵۳۷

مقدمه سرویراستار فارسی

علوم ارتباطات یکی از حوزه‌های وسیع و بسیار فراگیر علوم اجتماعی است. در حقیقت، در عصر اطلاعات و ارتباطات و با توجه به گسترش ارتباطات چهره به چهره و نیز ارتباطات واسطه‌ای انسان، به‌ویژه از طریق رایانه، ارتباطات بین‌الملل بیش از گذشته توسعه یافته است.

یکی از اقدامات مهم در این حوزه علمی، تولید ادبیات مربوط به آن به‌خصوص دانشنامه‌ی جامعی است که ولفگانگ دونزباخ با کمک چند هزار نفر از اندیشمندان به جامعه علمی جهانی معرفی کرده‌اند.

در سال ۲۰۰۸ میلادی نخستین ویرایش دانشنامه‌ی بین‌المللی ارتباطات ویراسته ولفگانگ دونزباخ به پژوهشگران و علاقه‌مندان حوزه وسیع ارتباطات در سراسر جهان عرضه شد. دانشنامه مزبور تلاشی سترگ برای معرفی حوزه و رشته ارتباطات و مراحل رشد آن است و دامنه موضوعی بسیار وسیع و گسترده‌ای را در بر می‌گیرد.

البته باید در اینجا به این نکته اشاره کرد که قبل از این دانشنامه، دانشنامه‌ها و واژه‌نامه‌های تفصیلی دیگری نیز در این زمینه منتشر شده بودند. با این همه گستره موضوعی دانشنامه حاضر چنان وسیع است

که نه تنها همه آن‌ها را در بر می‌گیرد، بلکه در بسیاری از موارد حاوی مطالب و مدخل‌های جدیدی است که در دانشنامه‌های دیگر طرح نشده‌اند. بنابراین، جامعیت دانشنامه حاضر یکی از ویژگی‌های ممتاز و برجسته آن است.

دانشنامه بین‌المللی ارتباطات دارای ۱۳۳۹ مدخل در شش هزار صفحه است که چهار هزار نفر از استادان و پژوهشگران ارتباطات از هفتاد کشور در دوازده مجلد آن را به نگارش درآورده‌اند و فقط یک جلد آن دارای نمایه کامل مدخل‌های یازده جلد بقیه است.

مدخل‌های مزبور شامل همه موضوع‌ها و مفاهیم ارتباطی به‌ویژه در پیوند آن‌ها با سایر حوزه‌های دانش نظیر زبان‌شناسی، نشانه‌شناسی، روان‌شناسی اجتماعی، اقتصاد سیاسی، جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی و غیره است. این مدخل‌ها در بیشتر موارد چندان خلاصه نیستند و موضوع یا مفاهیم مرتبط را به تفصیل پوشش داده‌اند. این شیوه برای محققان و پژوهشگرانی که به دنبال سرنخ‌های مناسب در مورد مطالبی خاص اند مفید است (در کتاب، در پایان هر مدخل فهرست مدخل‌های مرتبط جهت راهنمایی خواننده آورده شده است همچنین در متن نیز ارجاعاتی به برخی مدخل‌ها داده شده که راهنمای خواننده مشتاق است). با توجه به کمبود کتاب‌های درسی و پژوهشی مناسب در حوزه ارتباطات در ایران، مدخل‌های این دانشنامه مطالب سودمندی را در اختیار استادان، پژوهشگران، دانشجویان و همه علاقه‌مندان حوزه وسیع ارتباطات قرار می‌دهد و جای خالی برخی از منابع لازم را پر می‌کند. علاوه بر آن در پایان هر مدخل، واژگان کلیدی، که به موضوع مدخل مرتبط است، خواننده را به سرنخ‌های جدید هدایت می‌کند. همچنین به دلیل درج منابع داخل متن و منابع پیشنهادی گسترده‌تر برای مطالعات فراتر، در موضوع مورد بحث، این دانشنامه از هر نظر کاربردی است. بنابراین، دانشنامه حاضر تلاش می‌کند شبکه

مفهومی حوزه ارتباطات را نیز بدین ترتیب به نمایش بگذارد. دانشنامه بر اساس حروف الفبای انگلیسی تدوین شده است، اما همه واژه‌های کلیدی در ابتدای دانشنامه یک بار به صورت موضوعی نیز دسته‌بندی شده است تا نمایی از آنچه در کلیه مجلدات دانشنامه به خواننده عرضه می‌شود به دست دهد.

جای اغراق نیست گفته شود این دانشنامه مهم منزلی در خور به دانش ارتباطات می‌دهد و آن را از موضوعی حاشیه‌ای، حداقل در نظام دانشگاهی ایران، درمی‌آورد و منزلی بس بلند و شایسته به آن می‌بخشد. دامنه موضوعی گسترده دانشنامه از ما می‌خواهد که تصور محدودمان را از ارتباطات به کناری نهیم و با دنیای وسیع ارتباطات (جمع‌ی و غیر جمع‌ی) آشنا شویم. فقط در این صورت است که می‌توان از ظرفیت این حوزه و رشته برای فهم مسائل کنونی جهان بهره برد.

انقلاب ارتباطات در پایان قرن بیستم و جهانی شدن ارتباطات بیش از هر چیز دیگری به ما یادآور می‌شوند که فهم جوامع معاصر بدون فهم اهمیت و گستره ارتباطات در آن‌ها میسر نیست. جهان ارتباطات گسترده و شبکه‌ای شده، بیش از هر عامل دیگری، در تبدیل جهان پهناور و دور به جهانی فشرده و نزدیک نقش داشته است. این انقلاب به هیچ رو به معنای آن نیست که تغییرات گسترده فقط در سطحی کلان رخ داده است و فقط از منظری بین‌المللی می‌توان به آن نگریست. علاوه بر آن، سطوح و حوزه‌های دیگر ارتباطات نیز هم‌زمان دستخوش این تغییرات شده‌اند. اینترنت، تلفن همراه، شبکه‌های اجتماعی در ارتباطات بین‌شخصی، خانوادگی و سازمانی تغییرات گسترده‌ای پدید آورده‌اند. شکل‌گیری و تکوین هویت‌های جدید، در نتیجه تعامل با رسانه‌های نوین، ما را به لایه‌های عمیق‌تری تغییراتی راهنمایی می‌کند که در حال ظهور است. بنابراین، در نتیجه انقلاب ارتباطات، هم‌زمان وجوه بیرونی و درونی جهانی که در آن به سر می‌بریم تغییرات قابل توجهی کرده‌اند. این رخداد‌های ژرف و

گسترده گاه فاصله نسل‌ها را از میان برده است و گاه به فاصله‌های جدید میان آنان دامن زده است. از این رو، توجه به حوزه و رشته ارتباطات و نقش آن در فهم مسائل دنیای کنونی بس ضروری است.

نویسندگان مدخل‌های دانشنامه کوشیده‌اند با پرهیز از حاشیه‌روی به اصل مطلب پردازند و خواننده را یک‌راست به سراغ آنچه در جست‌وجویش است هدایت کنند اگرچه همه مدخل‌ها از این نظر قوت یکسانی ندارند. زبان نگارش مدخل‌ها در بسیاری از موارد سراسر است و روشن است، هرچند در اینجا نیز ناهمواری‌هایی به چشم می‌خورد. نویسندگانی از سراسر دنیا که بعضاً زبان مادری‌شان انگلیسی نبوده است کوشیده‌اند با فشردگی لازم یک مدخل را به نگارش درآورند و لاجرم برخی ابهام‌ها در سبک و نحوه نگارش آنان پدید آمده است. در ایران نیز مترجمان کوشیده‌اند تا حد ممکن همه مدخل‌ها را به زبان معیار فارسی برگردانند و ابهام‌هایی را که در نتیجه تنوع نویسندگانی با ملیت‌ها و رویکردهای نظری مختلف در دانشنامه راه یافته است روشن سازند. با این حال، باید اذعان کرد که ترجمه چنین دانشنامه‌ای با این حجم و وسعت کاری بس دشوار است که از حوصله و توان یک فرد خارج است و خود به دشواری‌هایی جدید منجر می‌شود.

یکی از راه‌های جلوگیری از تعدد ترجمه‌ها و نایکدستی در ترجمه مدخل‌های مختلف، واگذاری مدخل‌های مرتبط با هم به یک مترجم است. در این صورت، حداقل در هر مجلد می‌توان به ترجمه‌های یکدست دست یافت. از طرف دیگر، ترجمه مدخل‌ها بر اساس حروف الفبا به معنای نایکدستی موضوع‌های طرح‌شده در هر مجلد است و این از نظر کاربردی مطلوب نیست، بنابراین در اینجا مدخل‌ها بر اساس موضوع‌بندی درج شده است. در آغاز، اولین مجلد این مجموعه — که در آن همه مدخل‌ها زیر ۲۹ موضوع خاص ارتباطی طبقه‌بندی شده است — از داخل همه مجلدات این مجموعه بزرگ استخراج و هر یک

با عنوانی خاص، که با طبقه‌بندی انجام‌شده در دانشنامه همخوانی دارد، به یک مترجم سپرده شد تا از سویی ترجمه در هر کتاب یکدست شود و از سوی دیگر مدخل‌های خاص یک موضوع کاملاً در یک مجلد جمع‌آوری شود و با عنوان خاص در یک موضوع کلان خاص در اختیار خوانندگان قرار گیرد. به عبارت دیگر، ده‌ها مدخل، که مرتبط به یک موضوع خاص‌اند، تحت عنوان کلان خاصی جمع‌آوری و در یک جلد منتشر خواهند شد مثلاً ارتباطات توسعه، ارتباطات سیاسی و غیره.

به‌رغم تلاش فراوان در یکدست‌سازی ترجمه‌ها، در همین جا باید اذعان کرد که واژه‌گزینی مناسب برای واژه‌هایی که پیش از این برابرهاده پذیرفته‌شده‌ای در زبان فارسی نداشته‌اند از جمله دشواری‌های پیش روی مترجمان و سرویراستار دانشنامه بوده است.

امید فراوان دارم تلاش برای ترجمهٔ حتی‌الامکان دقیق و ویرایش تخصصی آن ضعف‌ها و کاستی‌های موجود را در ترجمهٔ این دانشنامه به حداقل رسانده باشد، اما باید اذعان کرد که کاری چنین بزرگ قطعاً نیازمند کمک سایر استادان و اندیشمندان این حوزه برای رفع کاستی‌های آن در چاپ‌های بعدی است.

لازم می‌دانم از همهٔ مترجمان این مجموعه، که هر یک نام یکی یا بیش از آنان را روی جلد خواهند داشت و به دلیل اینکه برای همهٔ این مجموعه یک مقدمه به نگارش درآمده است و امکان نام بردن از همهٔ آنان نیست، تقدیر و تشکر ویژه‌ای داشته باشم. بدون همکاری و همفکری آنان قطعاً این کار بزرگ به انجام نمی‌رسید.

از ویراستار یا ویراستاران ادبی این مجموعه نیز، که قطعاً کار آنان به هر چه بهتر و روان‌تر شدن ترجمه‌ها کمک کرده است، تشکر و سپاسگزاری می‌کنم.

نیز باید تأکید کرد که همکاری استادان و اندیشمندان این حوزه برای گوشزد کردن خطاهایی که به دلایل مختلف احیاناً در ترجمه راه یافته

است و پیشنهاد برابر نهاده‌های رساتر برای واژگان کلیدی ارتباطات، که در این دانشنامه به‌وفور به کار رفته‌اند، می‌تواند کمکی بسیار مهم برای هر چه پیراسته‌تر کردن ترجمه‌ها در چاپ‌های بعدی باشد.

بدیهی است ساختن واژه‌های معادل کار چندان ساده‌ای نیست. علاوه بر آن، به کارگیری معادل‌های مختلف برای ترجمه یک واژه (برای مثال تبلیغات و آگهی) بیشتر به دلیل گزینش نزدیک‌ترین معنای مورد نظر در جمله است. در همین زمینه باید اعتراف کنم که گاهی برای درک مفهوم یک مدخل و توافق بر سر معادل فارسی آن با چندین استاد فن، که سال‌ها در این حوزه تدریس کرده‌اند و با زبان انگلیسی آشنایی کامل دارند، مشورت کرده‌ایم و در نهایت یکی از گزینه‌ها را برای ترجمه برگزیده‌ایم.

در خاتمه نخست از حجه الاسلام و المسلمین دکتر سید ابوالحسن نواب، رئیس دانشگاه ادیان و مذاهب، از دکتر محمد معینی‌فر، معاون پژوهشی و مهدی محمدی شجاعی، مدیر انتشارات دانشگاه ادیان که اگر یاری آنان نبود این کار راه به مقصد نمی‌برد.

از علی مصدق برای پیگیری‌های چاپ و شهرام بردبار برای طراحی دشوار کتاب و تلاش بی‌دریغشان در بخش انتشارات دانشگاه بسیار سپاسگزارم.

حسن بشیر

عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع)

۱. زیباشناسی^۱

پل مساریس^۲

دانشگاه پنسیلوانیا^۳

نظریه زیباشناسی را در زمینه مطالعات ارتباطات می توان تلاشی برای فهم لذتی تعریف کرد که ظاهراً مردم، به رغم نداشتن تصویری مشخص از ارزش هنری، می برند؛ به قصد کسب رضایت با توجه به و ملازمت با شکل های ارتباطی مثل داستان، فیلم، موسیقی و رقص. هر چند این نوع لذت را می توان یک ویژگی درونزاد زیست شناسی انسانی دانست (Dissanayake 1992)، اما تجربیات ویژه ای که باعث آن می شود در میان فرهنگ های مختلف در جهان تفاوت های زیادی دارد (← ارتباطات بین فرهنگی و بین گروهی). به زبان ساده، مطالعه زیباشناسی به دنبال پاسخ به دو پرسش بنیادین است: مردم در چنین تجربیاتی چه چیزی را دوست دارند یا ندارند و چرا؟

---

1. aesthetics

2. Paul Messaris

3. University of Pennsylvania

در سنت فکری غربی، از ای. جی. بومگارتن و امانوئل کانت^۱ گرفته تا نظریه‌های خاص پست‌مدرن (Prettejohn 2005)؛ ← پسامدرنیسم و ارتباطات) باور به این که قضاوت زیبایی‌شناختی با الزامات عینی در جهان واقعی ربط دارد یا به صورت‌هایی از آن گرفته می‌شود، به لحاظ سنتی با مقاومت بسیاری مواجه بوده است. چنین مقاومتی با یک اصرار طبیعی همراه است که بر مبنای آن آنچه در مورد حوزه زیباشناسی متمایز است، همان چیزی است که از گونه‌ای از پاسخ که یک اثر هنری را به یک هدف انزاری در زندگی روزمره پیوند می‌دهد، فراتر می‌رود. بنابراین، در این نگاه به زیباشناسی، اندیشه کردن در اشیا و رویدادها در محیط فقط در صورتی زیباشناسی است که بی‌طرفانه انجام شود (Carroll 1999: 170ff.). این موضع زیبایی‌شناختی ممکن است تحت تأثیر تمایل به تأکید بر ارزش‌هایی شکل بگیرد که درون‌زاد هنرنده و یا نتیجه تلاشی برای جدا کردن هنر بازنمایی از قضاوت‌های اخلاقی و سانسور باشد (Jenkins 2003).

چیزهای جذاب در رسانه‌های بازنما

یک نقطه شروع مفید برای فکر کردن در مورد زیباشناسی در پژوهش ارتباطی تمایز میان رسانه‌های بازنما و غیربازنماست. در مورد رسانه‌های بازنما مثل تصویر یا فیلم، یک مؤلفه آشکار لذت زیبایی‌شناختی احساس تحسینی است که ما از انواع خاصی از تجربیات حسی در جهان واقعی داریم. اگر ویژگی‌های فیزیکی برخی افراد، چیزها یا مکان‌ها برای ما جذاب باشند، بازنمایی‌های آن ویژگی‌ها در تصاویر یا سایر رسانه‌ها هم ممکن است به ما لذت بدهند.

پژوهش‌هایی که ترجیحات زیبایی‌شناختی را به جنبه‌های کارکردی لذت‌های دیداری در جهان واقعی پیوند می‌دهند (← تحلیل کارکردی)

بسیار جالب‌اند. نمونه‌های برجسته از این دست مطالعات انجام شده روی جذابیت چهره و ادبیات در مورد ترجیح تصاویر چشم‌اندازهاست. چند آزمایش، که عموماً بر اساس تصاویر دستکاری شده به وسیله رایانه روی چهره‌های انسانی انجام شده‌اند، نشان دادند ترجیحات بین فرهنگی مورد ویژگی‌های چهره‌ای متقارن وجود دارد (برای نمونه Little & Jones 2003; Perrett et al. 1999; Rhodes et al. 2001 ← حالات چهره). می‌توان تبیین کرد که تقارن بدنی می‌تواند به منزله یک نمود بیرونی از قابلیت موجود زنده برای رویارویی با تنش محیطی و ژنتیکی جلوه کند. به همین ترتیب، ترجیح تقارن می‌تواند یک سازگاری تکاملی برای جفت‌یابی باشد (Thornhill & Gangestad 1999). یک رساله تأثیرگذار در حوزه ترجیح تصاویر چشم‌انداز^۱ نوشته جی اپلتون^۲ (Appleton 1990) می‌گوید یک تمایل خاص که ویژه انسان است وجود دارد که باعث می‌شود او از تصاویر چشم‌اندازی خوشش بیاید که دو ویژگی داشته باشد: «دورنما» یعنی مکان‌هایی که از آنجا می‌توان محیط را از لحاظ خطر و فرصت بررسی کرد و «پناهگاه» یعنی جاهایی که امکان پنهان شدن از تهدیدها و یا محافظت از عناصر خطر را امکان‌پذیر می‌کنند. هر چند مسلّم است ترجیح چشم‌اندازها بر اساس فرهنگ و تجربه زندگی فرد شکل می‌گیرد، اما شواهدی که در مورد برخی اشتراکات بین فرهنگی در چنین قضاوت‌هایی وجود دارند مهم‌اند (Stamps 1999). در مجموع، این مسئله فرضیه‌ای بزرگ‌تر را به ذهن متبادر می‌کند که بر مبنای آن قابلیت انسان برای پاسخ‌های زیبایی‌شناختی به تجربیات رسانه‌ای شده حداقل تا حدی از نیاز ما به انجام قضاوت‌های سازگار در مورد ویژگی‌های شکلی مردم، مکان‌ها و چیزها در جهان واقعی ناشی می‌شود.

1. landscape

2. Jay Appleton

لذت روایت

به نظر می‌رسد این فرضیه برای تجربیات زیبایی شناختی که فراتر از «زیبایی» یا «جذابیت» بیرونی چیزها هستند کارآیی کمتری داشته باشد. این تجربیات به طور خاص به مقوله بزرگ روایت داستان ارتباط پیدا می‌کنند که شامل نه تنها داستان‌گویی کلامی که حتی شوهای تلویزیونی، نمایش‌های تئاتر و برنامه‌های موزیکال و غیره هم می‌شود (← داستان؛ محتوای داستانی رسانه؛ داستان‌گویی و روایت؛ تئاتر؛ سینما). وقتی از دیدن یک ← فیلم هالیوودی لذت می‌بریم، ممکن است این کار را به این دلیل انجام دهیم که برخی صحنه‌ها یا آدم‌های آن زیبا یا جذاب‌اند. اما واکنش محتمل‌تر ما این است که این صحنه‌های داستان را «هیجان‌انگیز»، «تعلیق‌گر»^۱، «تکان‌دهنده» و غیره ارزیابی کنیم. با وجود این، این تجربیات روایی ممکن است با فرضیه‌ای که گفتیم همخوان باشند: مصرف‌کننده داستان با همذات‌پنداری با شخصیت‌های داستانی که امور مثبت حول آن‌ها اتفاق می‌افتد، ممکن است با همدلی لذت‌هایی را تجربه کند که با پاداش‌هایی که در جهان واقعی با موفقیت‌ها و دستاوردها همراه است، متناظر باشند (Keen 2006; 2007). از آن سو، یک منبع مهم برای لذتی که ما از برخی داستان‌ها می‌بریم ممکن است تماشای چیزهای خوبی باشد که برای آدم‌هایی که ما دوست داریم یا با آن‌ها احساس هم‌آوایی می‌کنیم رخ بدهد (Carroll 2006).

البته این فرضیه زمانی مشکل پیدا می‌کند که رویدادهای یک روایت داستانی در زندگی واقعی مضر یا نامطلوب می‌شوند. ادبیات اکتشافی وسیعی در مورد این که چرا انسان‌ها خود را در معرض داستان‌های شکست، خشونت، وحشت و رنج قرار می‌دهند یا از این داستان‌ها لذت می‌برند وجود دارد. بیشتر این ادبیات به نحوی بر مبنای تبیین کوتاه ارسطو از لذت تراژدی شکل می‌گیرد: ما داوطلبانه داستان‌های

شکست و فاجعه را می‌خوانیم چون آن‌ها به ما کمک می‌کنند با ترس‌ها و اضطراب‌های مختلف در زمینه داستانی رویارو شویم و بدین ترتیب آن احساسات را در خود پالایش^۱ کنیم. اما این نظریه با شواهد تجربی موجود همخوان نیست. آزمون‌های مستقیم تجربه پالایش این نظریه را پشتیبانی نکرده‌اند و برعکس، پژوهش‌های زیادی وجود دارند که نشان می‌دهند قرار گرفتن در معرض داستان‌های اضطراب‌انگیز به افزایش اضطراب در مخاطبان می‌انجامد (Zillman 1998)؛ ← نظریه پالایش؛ کاهش ترس از طریق محتوای رسانه‌ای؛ کاهش ترس کودکان از طریق محتوای رسانه‌ها). یک رویکرد جایگزین برای رویکرد پالایش این است که فرض کنیم ما به این دلیل از داستان‌های ترسناک یا دردناک لذت می‌بریم، چون در آن‌ها چیزهای وحشتناک برای کس دیگری غیر از ما روی می‌دهند. یافته‌های تجربی به صورت غیر مستقیم این مسئله را نشان داده‌اند (برای نمونه ← Taylor & Brown 1994؛ ← نظریه مقایسه اجتماعی). با وجود این، این نظریه‌های جایگزین فقط بخشی از جذابیت زیبایی‌شناختی داستان را توصیف می‌کنند. مجموعه‌ای از پژوهش‌هایی که اخیراً انجام شده و تعداد آن‌ها در حال افزایش است در تلاش برای ارائه یک تبیین جامع از تعامل ما با داستان — به منزله همدلی یا همدات‌پنداری و همین‌طور به منزله انگیزه‌ای برای تماشای امر نامطلوب — به یک گونه دیگر از روان‌شناسی تکاملی تمایل پیدا کرده‌اند. اپلتون و پژوهشگران همفکر او به سمت مطالعه ترجیحات چهره و چشم‌انداز حرکت کرده‌اند. این مجموعه ادبیات داستان را بخشی از یک فعالیت تکاملی برای سازگاری می‌دانند که کارکرد آن ایجاد امکان تکرار همدلانه روابط اجتماعی و ارتقای ظرفیت انسان برای پیش‌بینی رویدادها در محیط اجتماعی و فیزیکی آن‌هاست (برای نمونه، Carroll 2003; Hernadi 2002; Tooby & Cosmides 2001).

چالش رسانه‌های غیر بازنما

در یک چشم‌انداز تکاملی و کارکردی در مورد زیباشناسی، رسانه‌های غیربازنما چالشی خاص ایجاد می‌کنند. به لحاظ سنتی دور شدن از بازنمایی در آثار هنرمندان دیداری (← بازنمایی بصری) و به صورت محدودتری در هنرهای ادبی و همین‌طور نقد حرفه‌ای هنرهای دیداری، با اصرار بر یک موضع بی‌طرفانه زیبایی‌شناختی همراه بوده است. جمله معروف والتر پاتر^۱ که می‌گفت «همه هنرها پیوسته تمایل دارند وضعیت موسیقایی به خود بگیرند» این رویکرد به هنر و زیباشناسی (← هنر به منزله ارتباطات) را خلاصه و جمع‌بندی می‌کند.

البته حتی در مورد موسیقی مجموعه بزرگی از مکتوبات وجود دارد — در خود نظریه موسیقی وجود دارد، اما همچنین در موسیقی‌شناسی قومی، تاریخ و حتی روان‌شناسی اجتماعی هم هست — که می‌گویند رابطه میان ترجیح زیبایی‌شناختی و ارزش‌های جهان واقعی را هرگز نمی‌توان جدا کرد. این استدلال کلی دو شکل نسبتاً متمایز به خود می‌گیرد. در یک سطح، نویسندگان به دنبال این بوده‌اند که از یک سو خطوط مختلف پیوستگی میان موسیقی فرهنگ یا شکل‌های رقص را ترسیم کنند و از سوی دیگر ویژگی‌های فراموسیقایی فرهنگ را طراحی کنند. برای دیدن نمونه‌های برجسته از این رویکرد از تحلیل استیون فلد^۲ (Feld 1990) از پیوند میان موسیقی و صدا (در صداهای روزمره محیط طبیعی) در میان کالولی‌ها در گینه نو، پژوهش بین‌فرهنگی گسترده آلن لومکس^۳ (Lomax 2004) در مورد رابطه میان سبک‌های رقص و حرکت‌های کاری، نوشته‌های جودیت هانا^۴ (Hanna 1988) در مورد اجرای رقص و برخی نقش‌ها و توصیف تاریخی ویلیام مک‌نیل^۵ (McNeill 1995) از پیوند میان رقص و

1. Walter Pater

2. Steven Feld

3. Alan Lomax

4. Judith Hanna

5. William McNeill